

bezitter van 't Meertje, en met de vriendelijke hulp van den heer Goudswaard kon ik de Waal bezoeken en in 't bezit van eenige eigenaardige voorwerpen komen. Door drassige weilanden kwamen we aan den oever, waarna we in de boot stapten en het meer rondroeden. Over 't algemeen is het ondiep, zoowat $\frac{1}{2}$ à 1 M. Eerst roeden we tot in een hoek midden tusschen het riet, waar we van uit

de boot enkele drassige weilanden en elzenboschjes bezochten. Daar groeiden 2 M. hooge exemplaren van *Sonchus palustris*, Mannetjesvarens en uitgebloeide *Orchis*-soorten. Tusschen de weilanden zijn greppels met troebel water en van groote diepte. In de boot teruggekeerd werd met een emmer verscheidene keeren de modder opgeschept en daaruit het een en ander bijeenverzameld. Op de rietstengels van een jaar oud vertoont zich reeds een

dun kalklaagje. Gewoonlijk is deze laag effen, een gewone aanslag, maar enkele stukjes kalk zijn wonderlijk regelmatig gevormd en gelijken op door diertjes gebouwde cellen. Deze mooie kalkvorming is het meest op schelpen te vinden, waaronder dikwijls zeeschelpen voorkomen; want er loopt een schelpenbank over den bodem van 't meer. 't Merkwaardigst zijn de zoogenaamde rietpijpjes, soms bijna 2 c.M. dik, geheel uit kalk bestaande en driehoekig. Daar alle pijpjes, die ik vond, driehoekig zijn, kan het moeilijk het gewone riet zijn, maar moet het wel een groot Rietgras zijn, waarom zich de kalk vormde.

Dikwijls bestaat een rietpijpje uit twee buisjes, die in elkaar schuiven, waaruit toch wel moet blijken, dat een tijdlang geen kalkvorming bij zulk een pijpje heeft plaats gehad. Ook werden groote brokken zuivere steenachtige kalk opgehaald, waaruit de bodem in het midden van het meertje geheel bestaat. Gelukkig wordt het meer jaarlijks uitgediept om te verhoeden, dat het dicht raakt, en daarbij worden telkens weer nieuwe bijzonderheden opgevischt. Op een van de rietlanden bestaat een poel, waarvan het water na onderzoek bijna geheel aan zeewater gelijk bleek te zijn, zoodat het blijkbaar eenige gemeenschap met de zee heeft.

Met lange aaneengespijkerde daklatten gelukte het niet den bodem te bereiken. Den naam Betjeskelder heeft deze plaats aan eene legende te danken.

Wellicht ontvang ik over eenigen tijd een boek, waaruit dan nog het een en ander kan gemeld worden, zoo niemand voor dien tijd zijne bevindingen in De Lev. Nat. heeft verteld.

Aan velen wensch ik het geluk toe, deze mooie streek eens te bezoeken, waar stellig ook vogel- en insectenliefhebbers hun hart kunnen ophalen. Laten evenwel de zeldzaamheden gespaard blijven en mogen velen denken aan het stuk van den Heer P. Verhagen in Afl. VI.

Elst (Gld.).

A. H. BLAAUW.

GYMNADENIA ODORATISSIMA.

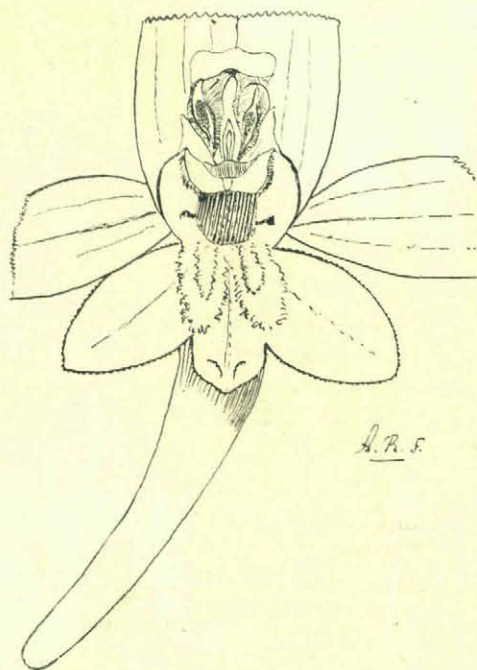
(Een nieuwe indigeen.)

Wat we voor en na nog aantreffen in die mooie pannetjes en dat onzen dag mee tot de rijkste maakte, dien ik op botanisch gebied gehad heb, neen, daar vertel ik nu niet meer van, dan was 't eind er af."

Dit schreef de heer E. Heimans aan 't slot van een artikeltje over de koraalorchidee (*Coralliorrhiza*

innata) in de Juni-aflevering van *De Levende Natuur*. Daardoor opgewekt, vatten we 't plan op, ook eens een excursie te maken in de duinen om en bij Bergen; ook wij keerden zeer tevreden over onzen tocht huiswaarts en dat te meer daar ook wij zoo gelukkig waren een voor Nederland nieuwe plant te vinden.

Den 9den Juli 's morgens vroeg uit Haarlem vertrokken waren we om 8 uur in Alkmaar; van daar wandelden we langs den spreekwoordelijk geworden kronkelweg naar Bergen, waar we eene schilder-

Gymnadenia odoratissima.

Bloem van voren sterk vergroot voorgesteld, om den bouw van de stempelzuil beter te doen uitkomen.

Gevonden: 9 Juli 1902 in de duinen bij Bergen.

achtige laan volgden, die ons, ondanks haar bekoorlijkheid, toch nog te lang was; we verlangden naar de duinen. Op goed geluk sloegen we tegen tien en een paadje in, dat ons al heel spoedig uit 't vlakke land in een heuvelachtig terrein bracht.

Wie, als wij, aan de tot aan den top begroeide duinen van Haarlem's omstreken gewend is, wordt hier onaangenaam getroffen door de doodsche hagelwitte duintoppen. Duin op duin afgaande maakten we elkaar de opmerking, dat 't duinzand hier veel grover was dan bij Haarlem; in de kuiltjes lagen de korrels als kleine rolstenen bij elkaar gewaaid en bereikten niet zelden de grootte van hagelkorrels.

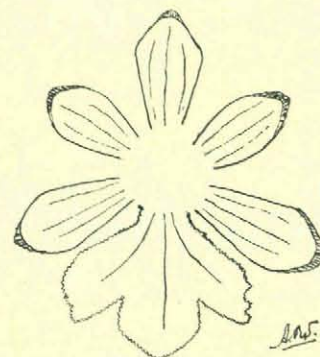

Gymnadenia odoratissima.
Bloem van terzijde gezien.
 $2\frac{1}{2}$ maal vergroot.

Van de duinen moesten we 't dus niet hebben, wel van de valleitjes en pannetjes. In 't eerste 't beste vonden we den bodem dan ook als bedekt met een kleurig mollig tapijt van bloeiende dopheide (*Erica tetralix*), hier en daar afgewisseld

door struikheide (*Calluna vulgaris*), Engelsche brem (*Genista Anglica*) en boschkartelblad (*Pedicularis sylvatica*). De hier en daar verspreide wilgen- en berkenboschjes verborgen tusschen 't malsche hoog opgeschoten gras moerasstandelkruid (*Epipactis*

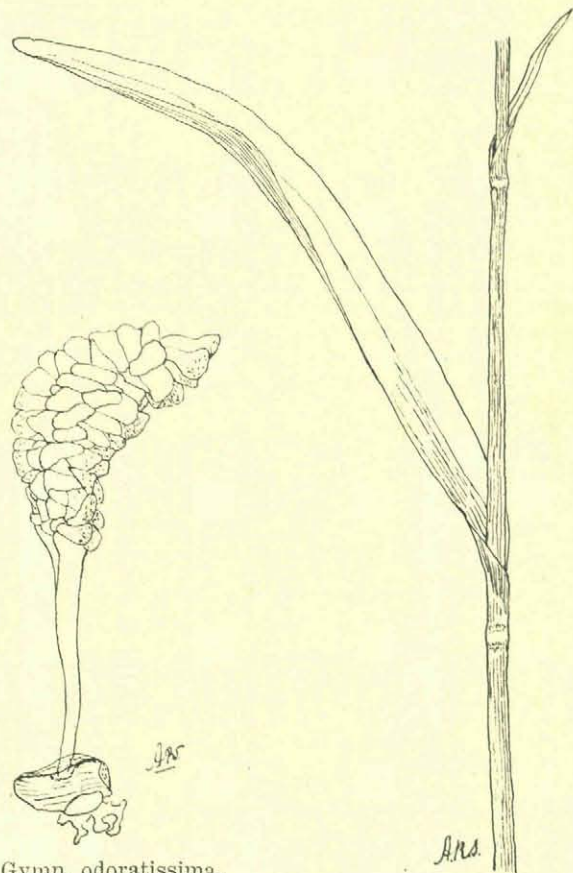
palustris), waternavel (*Hydrocotyle vulgaris*), terwijl de keverorchis (*Listera ovata*) hier evenveel voorkwam als de meizoentjes in de wei. Behalve den gewonen bekenden twebladigen vorm van de keverorchis vonden we er een met drie bladen (zie figuur) en een met vier; de laatste had rosetvormigen kruiswijzen bladstand. Eigenaardig was 't, dat sommige *Listera*'s onderaan den tros al rijpe vruchten droegen, terwijl de bovenste bloemen

Gymnadenia odoratissima.
Bloembekleedselen.

nauwelijks ontkoken waren. Ook trof 't ons, dat van rondbladig wintergroen (*Pirola rotundifolia*) hier en daar exemplaren uitgebloeid waren, enkele al zaad hadden gezet; bij Haarlem hadden we echter nog geen enkele bloeiende *Pirola* kunnen vinden. Zou dit verschil in bloeitijd misschien verklaard kunnen worden met de veel dikkere en warme humuslaag dier pannetjes, vergeleken met die van Haarlem's duinen?

Hoewel tevreden over 't gevondene waren we

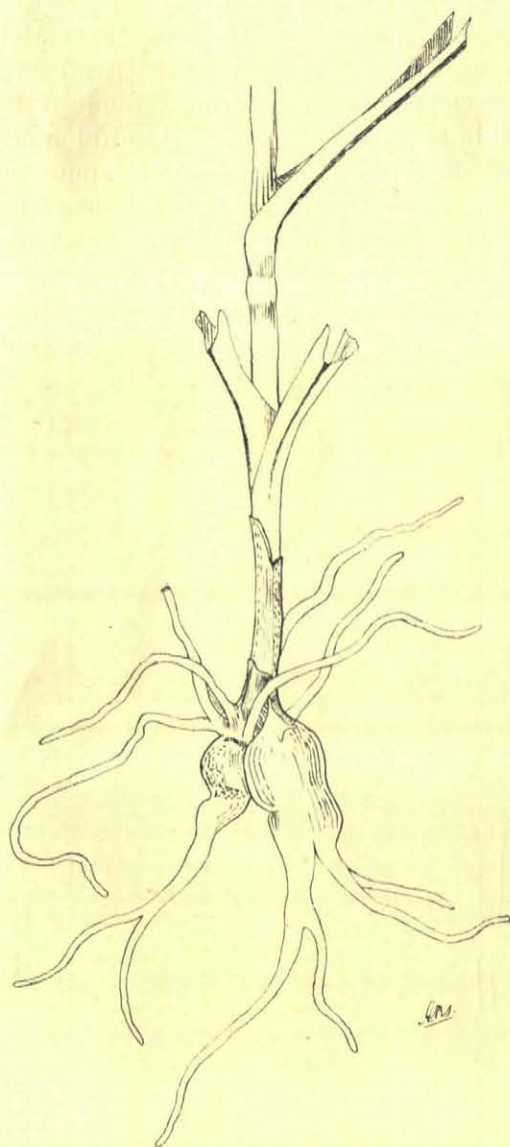
Gymn. odoratissima.
Pollinarium.

Gymnadenia odoratissima.

echter nog niet in alle opzichten voldaan; we koesterden nog de stille hoop de koraalorchidee te zullen vinden; maar.... dat lukte ons niet.

Toen deze kleine teleurstelling en de brandende middagzon op onze opgewektheid vat begon te krijgen, werden we als verkwikt door de vondst van de Vogelnest-orchis (*Neottia nidus avis*) die hier vrij veel bleek voor te komen. In een ander pannetje daar dicht bij vonden we, eveneens in den schaduw van berken en wilgen, *Neottia*'s in overvloed bij troepen van 5—8 bij elkaar. De enkele exemplaren die we daarvan uitstaken, trokken onze aandacht door hun wortelstelsels, wel eenigszins verschillend met de teekeningen, die men er gewoonlijk van vindt.

Terwijl de een nog in aandachtige beschouwing was van deze eigenaardige orchidee, stoorde de ander hem daarin met een enthousiastisch: „Ik heb wat.“ 't Volgend oogenblik zaten we beiden gehurkt wéér naast een orchidee, die haar groote tros van licht rose kleine bloemen hoog boven 't gras uitstak.

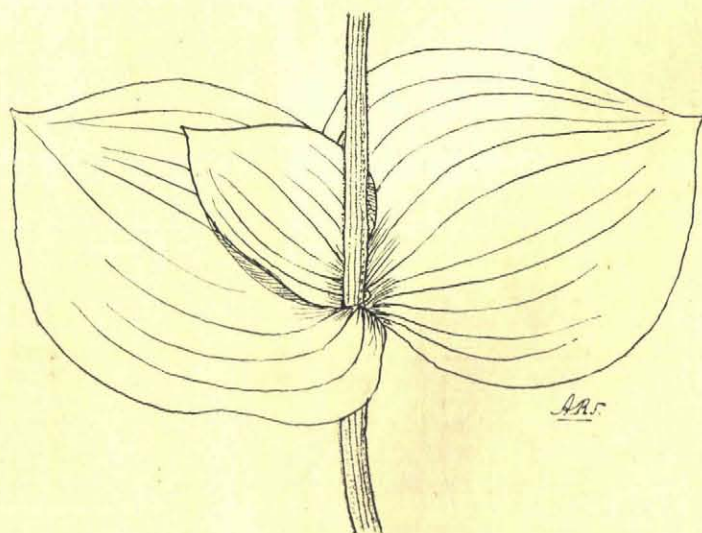

Gymnadenia odoratissima.

Gevonden: 9 Juli 1902 in de duinen bij Bergen.

Bij oppervlakkige beschouwing leek ze ons eene *Gymnadenia* te zijn; maar nu welke? Kleur en

vorm der bloemen zeiden ons dadelijk, dat van de *Gymnadenia albida* hier geen sprake kon zijn; ook

Listera ovata, driebladig.

Gevonden: 9 Juli 1902 in de duinen bij Bergen.

de kenmerken van de *Gymnadenia conopsea* schenen niet die van onze vondst lang niet in alle opzichten overeen te komen; wel viel ons haar vanille-achtige geur op.

Bij nader onderzoek van datzelfde pannetje vonden we er nog 4 exemplaren bij, waarvan ter volledige determinatie elk er één meenam.

Ondertusschen waren we zoo ver afgedwaald, dat we een hoogen „blinkert“ moesten beklimmen om ons eenigszins te oriënteren. Heel in de verte teekende zich als een zwarte streep op lichtgroenen achtergrond de weg naar Bergen af; tegen zessen zaten we wél voldaan over onze excursie in den trein, die ons naar Haarlem terug-bracht.

Neottia nidus avis.

Den volgenden dag be-steedden we aan een nauwkeuriger onderzoek van onze orchidee en stelden de volgende diagnose op:

Knollen: twee, langwerpig, ieder in twee lange wortels uitlopend, die ieder zich weer in tweeën vertakken; daarboven draadvormige stengelwortels.

Stengel: slank, lichtgroen gekleurd, aan de voet glad en rond, iets over de helft tot aan de bloeiwijze kantig met 8 à 10 bruine ribben; op een dwarse doorsnee vrij duidelijk driehoekig.

Bladeren: eerst drie vliezige schubben; daarna twee flink ontwikkelde bladeren — zoo goed als tegenoverstaande — gevolgd door twee minder ontwikkelde loofbladeren; deze beide laatste werden zoowel onderling als van de beide eerste gescheiden door 4 à 5 cM. lange stengelleden met vrij duidelijk zichtbare knopen. Deze loofbladeren stonden in twee rijen, waren lancetvormig-elliptisch, spits, onduidelijk drienvig,

aan de randen door roodbruin gekleurde papillen getand, iets over de helft flauw gebogen, *zeer zwak* lichtbruin gevlekt; van boven op 't oog dof, in sommige standen glanzend, tamelijk vlak uitgespreid, wat ook voor den top geldt; van onderen blauwgroen, door de vrij sterk ontwikkelde hoofdnerf gekield. De beide onderste loofbladeren der stengel ruim, — de beide bovenste nauw met scheedevormende voet omvattend.

Tusschen de bovenste loofbladeren en de bloeiwijze zaten nog twee bladeren, die 't midden hielden tusschen loof- en schutbladen en in vorm en in voorkomen.

Bloeiwijze: een langgerekt cilindrische, ongeveer 8 cM. lange aar.

Bloemen: zittend, elk in den oksel van een lancetvormig, onduidelijk drienervig schutblad;

Vruchtbeginsel gedraaid, cilindrisch, lichtgroen gekleurd;

Bloembladen: lichtrose, alleen de lip met iets donkerder gekleurd honigmerk;

de drie *buitenste* bloembladen langwerpige-eivormig, stomp, waarvan de beide zijdelingsche afstanden en iets meer afgeronden top hadden;

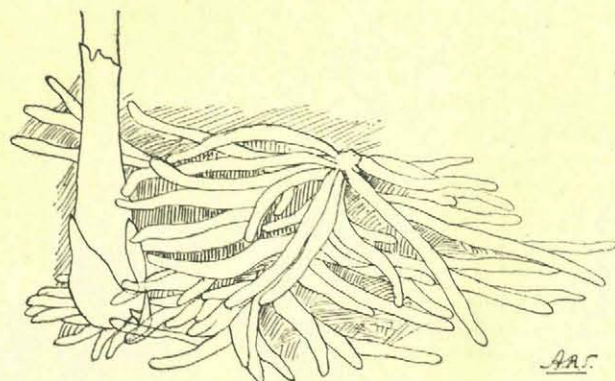
de twee zijdelingsche van de *binnenste* krans waren eivormig, stomp, hol gebogen, en met 't middelste buitenste bloemblad de stempelzuil helmvormig overdekkend.

De *lip* draagt een draadvormige aflopende spoor, die even lang is als 't vruchtbeginsel en iets naar buiten kromt; verder is de lip duidelijk drielobbig; alle lobben zijn even lang, zeer fijn getand, de middelste iets breder dan de beide buitenste en toegespitst; de beide buitenste stomp.

Stempelzuil: kort.

Stempelholte omgekeerd hartvormig;

't *Beursje* roodbruin gekleurd, de beide zakjes

Neottia nidus avis. Vogelnest-orchidee.

staan rechtop, loopen evenwijdig, en zijn gescheiden door 't snavelkje;

Hechtklieren naakt en elliptisch.

Pollinarium:

Polliniën knotsvormig, groengeel;

't *steeltje* geel.

Bij 't bloeien gaven de bloemen zooals we reeds opmerkten vanille-achtige geur; na 't bloeien rook de plant naar Cumarine.

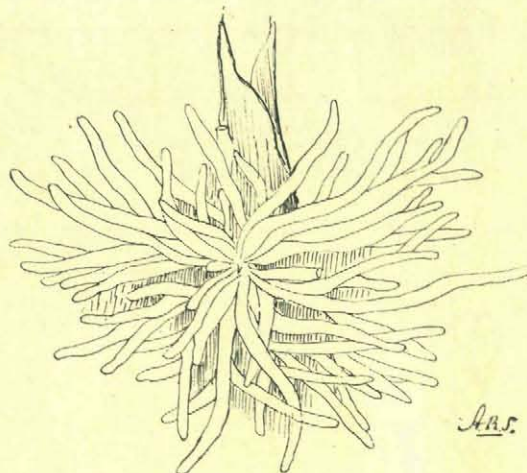
Eenige dagen later meenden we aan de hand van buitenlandse werken, vooral van Max Schultze's, „Die Orchidaceën Deutschlands, Deutsch-Oesterreichs und der Schweiz“ te mogen besluiten dat

onze *Gymnadenia* was de in ons land nog niet gevondene:

Gymnadenia odoratissima.

Als synoniemen vonden we o.a.: *Gymnadenia suaveolens*; *Habenaria odoratissima*; *Orchis odoratissima*; *Saturnia odoratissima*; als bloeitijd werd aangegeven Juni en Juli en als vindplaatsen o.m.:

Duitschland in de Harz, Thüringen, Elzas-Lotharingen, Westfalen. Oostenrijk o.a. in Carinthië en Tirol; in de Alpen tot op 1500 meter en hooger.

Neottia nidus avis.

Gevonden: 9 Juli 1902 in de duinen bij Bergen.

Eerst toen Dr. Goethart ons in staat stelde onze vondst te vergelijken met gedroogde exemplaren van *Gymnadenia odoratissima* uit 's Rijks Herbarium, verkregen we volledige zekerheid en besloten tot de publicatie van deze voor Nederland nieuwe indigeen.

Haarlem.

A. R. SCHOUTEN.

J. JESWIET.

Hulp voor uitkomende vlinders.

Wellicht kan het volgende dienen als gedeeltelijk antwoord op „Van een vogellist en nog wat“, van den Heer J. Boonstra, D. L. N. afl. 6.

Omtrent hulp verleen bij 't uitkomen van vlinders kan ik u melden, daarvan dikwijls bedroevende resultaten gezien te hebben. *Hybocampa milhauseri*, waarvan ik de opening van de cocon had verwijld, daar 't mij voorkwam, dat de vlinder er niet door kon, bleef met onontplooid vleugels zitten, *Saturnia Pavonia*, *Harpyia Vinula* e.a. dito. Ik geloof dat de reden hiervan deze is, dat de vleugels reeds eenigszins glad gestreken worden door de randen van de opening, waar 't ontwikkelde dier door moet kruipen. Vooral bij *Sat. Pavonia* is dit zeer waarschijnlijk, daar hier de hals (als men 't zoo noemen mag) van de pop veerkrachtige banden vertoont, die naar elkaar toe gebogen staan, en welke de vlinder bij 't uitkruipen uit elkaar moet duwen. Dit is echter niet bij alle vlinders zoo, speciaal bij die met zeer zachte cocons. Poppen van *Orgyia Antiqua*, *Porthesia Chrysorrhoea* en *Semele* e.a. kan men, zonder gevaar voor slecht ontwikkelen van den vlinder, zelfs geheel uit de cocon nemen.

Op dit gebied zijn geloof ik nog wel eenige interessante waarnemingen te doen, ook over 't openen van harde cocons, etc.

Wageningen

P. CALAND.